

Ireneusz Kuropka
Zdzisław Pisz
Uniwersytet Ekonomiczny
we Wrocławiu

Robert Rauziński
Agata Zagórska
Politechnika Opolska

CZYNNIK LUDZKI W ROZWOJU SPOŁECZNYM NADODRZA. PROFILE DEMOGRAFICZNE WOJEWÓDZTW NADODRZAŃSKICH. ZADANIA SPOŁECZNE W REGIONIE

Aktualny obraz demograficzny obszaru tzw. województw nadodrzańskich, wyznaczony granicami administracyjnymi czterech województw, tj.: opolskiego, dolnośląskiego, lubuskiego i zachodniopomorskiego, został zdeterminowany zjawiskiem histerezy, a zwłaszcza zasiedlaniem ziem odzyskanych przez młodą populację charakteryzującą się wysoką rodnością, co odróżniało go na mapie kraju młodością i relatywnie dużą dynamiką rozwojową. Przemiany, jakim podlegał, dokonywały się pod wpływem różnorodnych czynników, do których zalicza się:

1. Obiektywne prawidłowości demograficzne, tzw. prawo wojny, pierwsze i drugie przejście demograficzne.
2. Zmiany podziału administracyjno-terytorialnego kraju.
3. Zmiany gospodarcze, społeczne, kulturowe i polityczne.

Ważną cezurą czasową dla kształtowania się polityki demograficznej zarówno kraju, jak i opisywanych regionów w całym okresie powojennym jest dekada lat 90. ubiegłego wieku, w której skumulowało się wiele czynników powodujących istotne przekształcenia zdarzeń, zjawisk i procesów demograficznych prowadzących do radykalnych przeobrażeń stanu ludności i jej struktury, a zwłaszcza struktury wieku. Konsekwencją tych ostatnich jest bowiem konieczność dywersyfikacji podejść na różnych polach i poziomach decyzyjnych uwzględniająca różnice generacyjne oraz odmienne potrzeby, ich skalę i zmienność w czasie. Szczególne znaczenie w konstruowaniu celów społecznych w bu-

dowanych (nowelizowanych) strategiach dla poszczególnych województw powinny mieć zatem ich profile demograficzne.

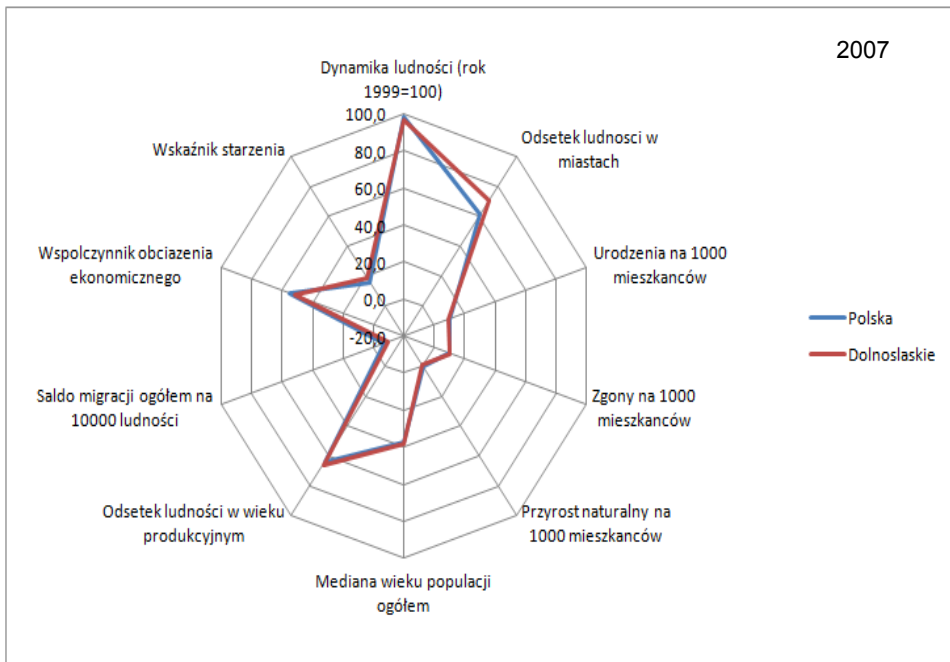
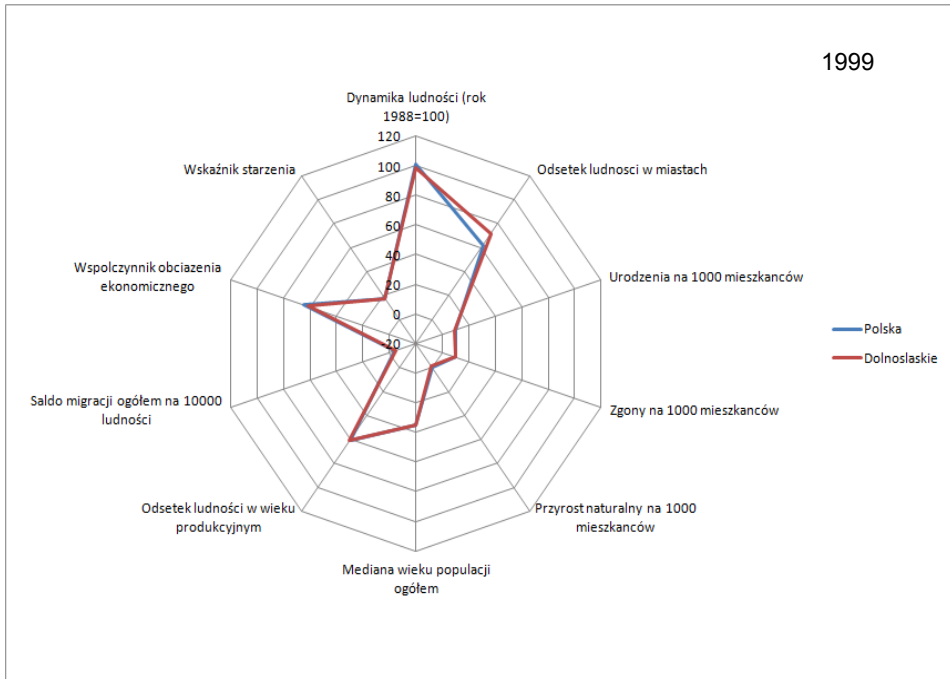
Dla województw: dolnośląskiego, lubuskiego, opolskiego i zachodniopomorskiego wykorzystano dane rzeczywiste i prognostyczne, które posłużyły do skonstruowania wskaźników opisujących badany obszar. Są to:

1. Dynamika ludności.
2. Odsetek ludności w miastach.
3. Urodzenia na 1000 mieszkańców.
4. Zgony na 1000 mieszkańców.
5. Przyrost naturalny na 1000 mieszkańców.
6. Mediana wieku populacji ogółem.
7. Odsetek ludności w wieku produkcyjnym.
8. Saldo migracji ogółem na 10 000 ludności.
9. Współczynnik obciążenia ekonomicznego.
10. Wskaźnik starzenia się ludności.

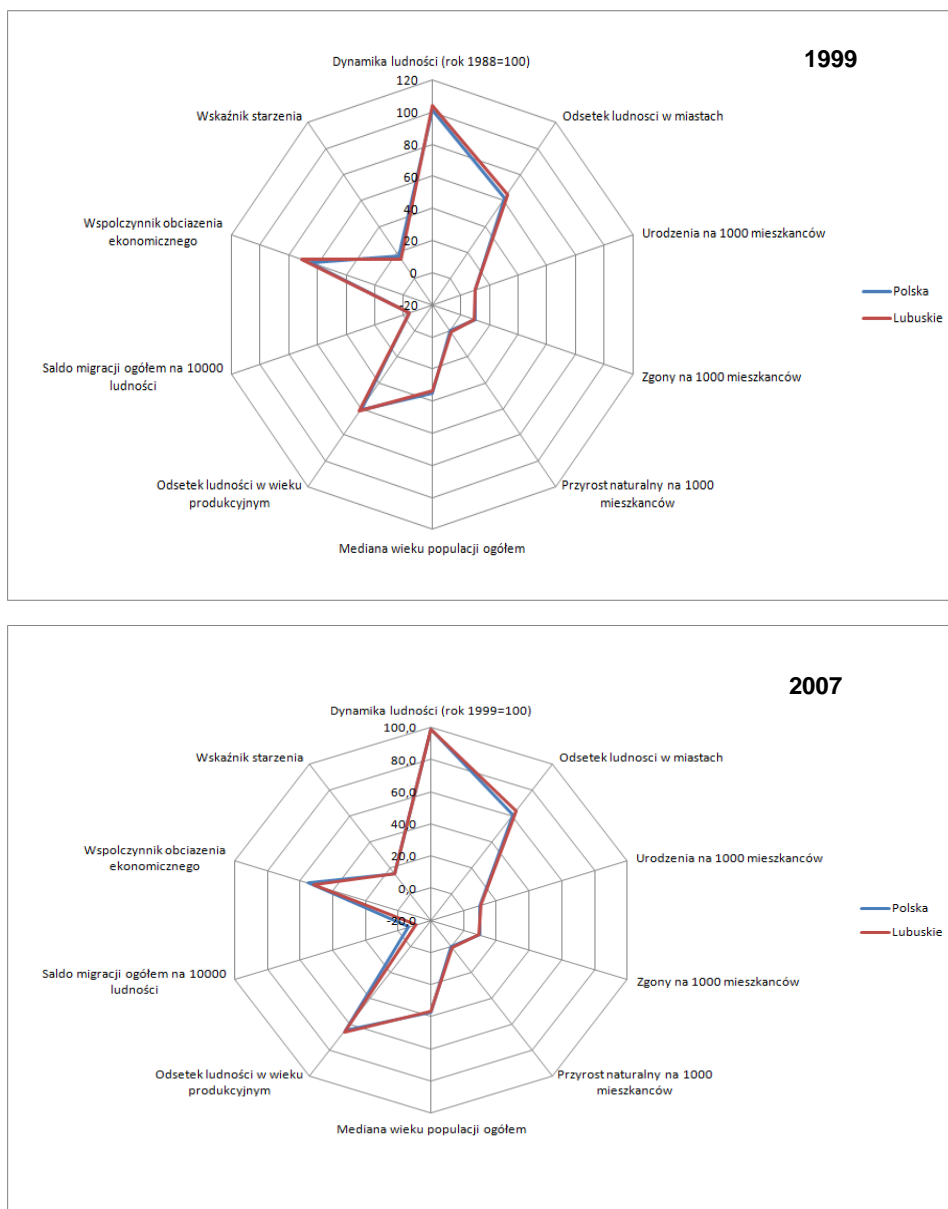
Porównanie profili demograficznych analizowanych województw: dolnośląskiego, lubuskiego, opolskiego i zachodniopomorskiego wskazuje na podobne tendencje w zakresie:

- spadku odsetka ludności miejskiej,
- spadku potencjalnych zasobów pracy i ich starzenia się,
- wzrostu mediany wieku,
- wzrostu współczynnika obciążenia,
- wzrostu wskaźnika starzenia się społeczeństwa, co upodabnia je do wzorca krajowego, występują również różnice w czasie dotyczące przyrostu naturalnego i migracji (wewnętrznych i zewnętrznych).

Zmiany struktury wieku stanowiące istotę przekształceń demograficznych mają ogromny wpływ na formułowanie polityki społecznej państwa. Od samego początku transformacji w Polsce nie zostały określone jej główne cele społeczne, nie wskazano narzędzi ani zadań państwa w ramach polityki społecznej. Rozwiązania ustawowe z 1999 roku nie wypracowały własnego modelu ani takiego, który byłby zbliżony do istniejącego modelu teoretyczno-ideologicznego, w zamian za to powstała polityka społeczna o charakterze reaktywnym ze skutkami w postaci narastania i pogłębiania się dysproporcji między potrzebami a stopniem i ich zaspokojenia.

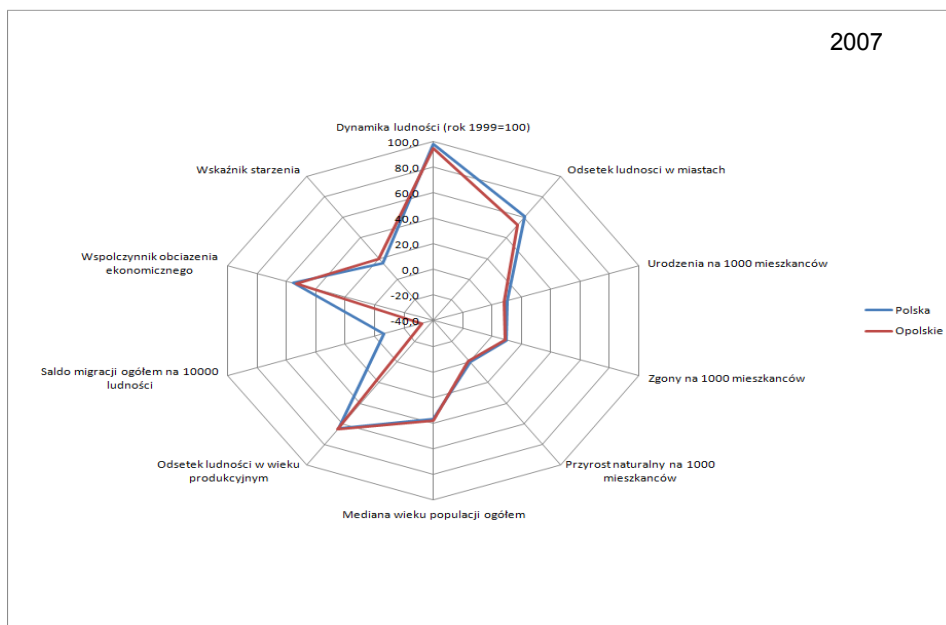
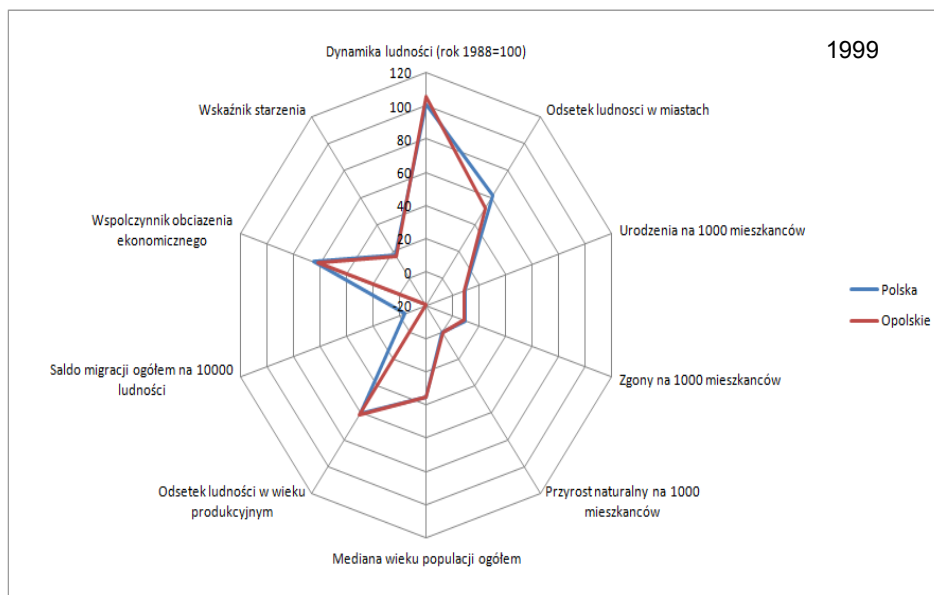
Rys. 1. Profile demograficzne Dolnego Śląska

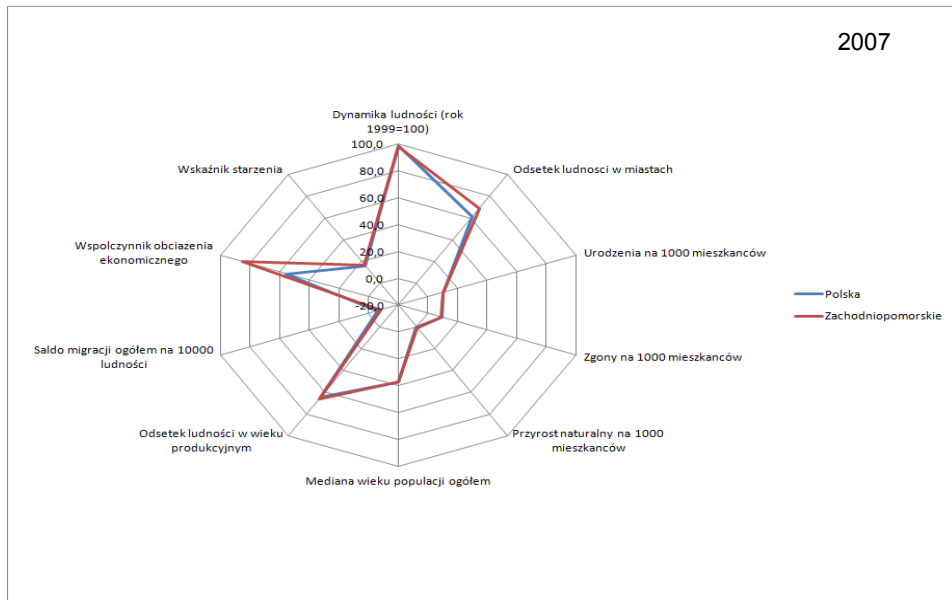
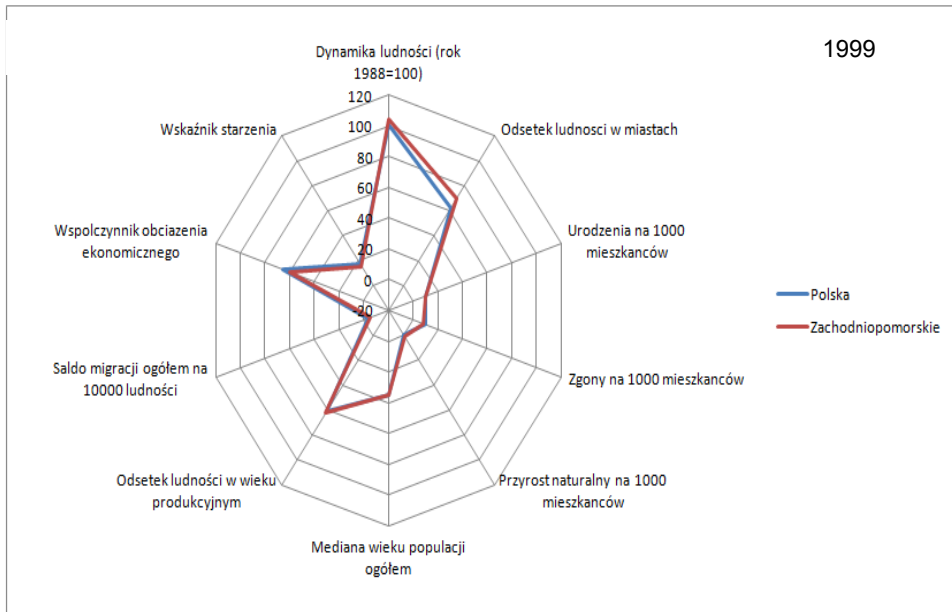
Rys. 2. Profile demograficzne województwa lubuskiego

W przypadku analizowanych województw ważne są nie tylko procesy integracji społeczeństw wewnątrz jednostek samorządowych, ale także między nimi. Poprawa zaspokojenia potrzeb społecznych na tym obszarze ma szansę stać się czynnikiem ograniczającym zarówno migrację wewnętrzną poza omawiany obszar, jak i zagraniczną. W świetle obserwowanych zmian demograficznych polityka ludnościowa, a w szczególności polityka społeczna państwa powinny

być prowadzone w kierunku realizacji zadań zmierzających do wzrostu konkurencyjności tych obszarów, jako miejsca życia i pracy, umożliwiających osiągnięcie sukcesu w wymiarze jednostkowym i zbiorowym. Demograficzne determinanty zadań społecznych należy bowiem traktować jako ludnościowe warunki pomyślnego rozwoju analizowanych obszarów.

Rys. 3. Profile demograficzne województwa opolskiego

Rys. 4. Profile demograficzne województwa zachodniopomorskiego

W żadnej z analizowanych strategii województw nadodrzańskich problemy będące w sferze zainteresowania polityki społecznej nie zostały wydzielone w postaci oddzielnego celu (lub celów). Znajdują się one natomiast w wykazach działań przewidzianych do realizacji, ale są rozproszone pomiędzy różne cele i określone w mniej lub bardziej dokładny sposób. Na podstawie analiz działań

zawartych w strategiach województw nadodrzańskich można wyróżnić cztery występujące tam obszary polityki społecznej:

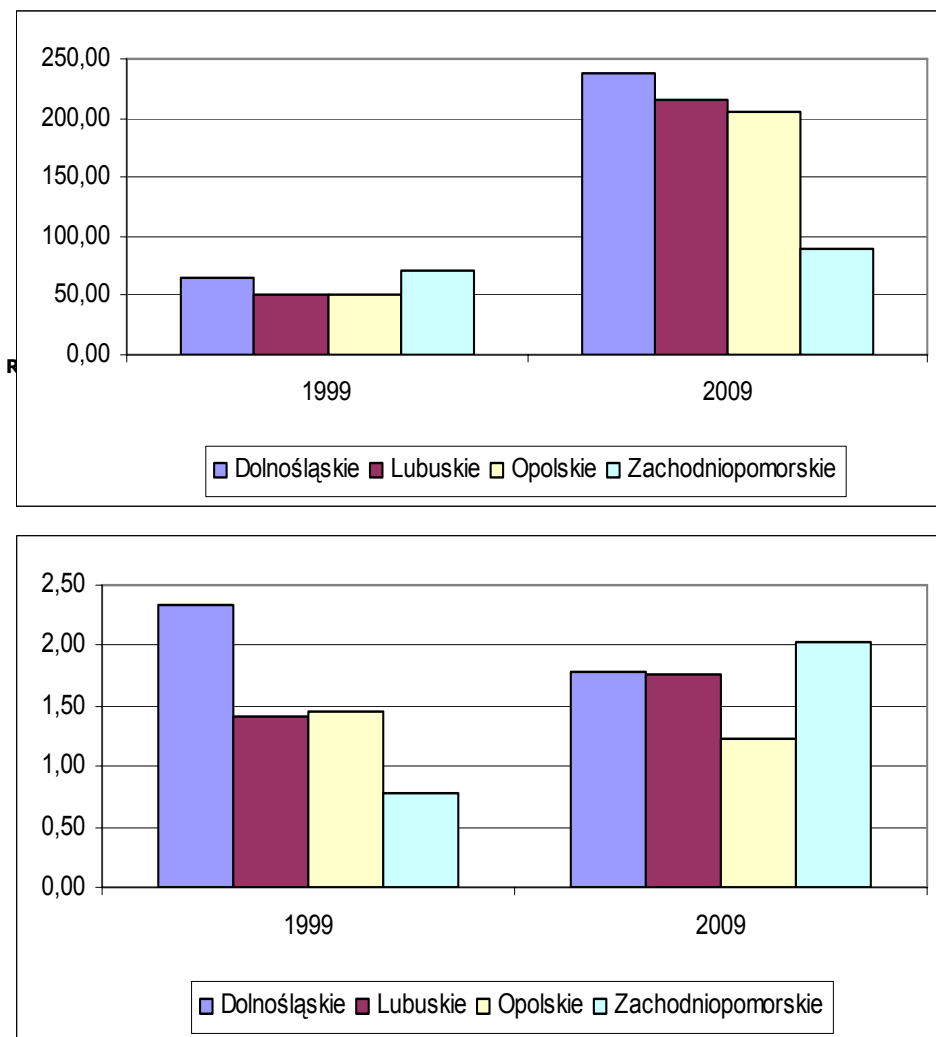
- edukację,
- opiekę socjalną i integrację społeczną,
- rynek pracy,
- zdrowie.

Autorzy zaproponowali własne zestawy wskaźników w powiązaniu z proponowanymi działaniami. Wybrane ze strategii poszczególnych województw wskaźniki stanowią wstępną propozycję, która będzie w miarę potrzeb uaktualniana:

1. Edukacja:
  - a) Wydatki z budżetu województwa na 1 mieszkańca w wieku 3-18 lat na oświatę i wychowanie.
  - b) Liczba dzieci w wieku 3-6 lat na 1 miejsce w przedszkolu.
  - c) Liczba uczniów przypadających na 1 nauczyciela.
2. Opieka socjalna i integracja społeczna:
  - a) Liczba ludności w wieku 70 lat i więcej na 1 miejsce w domach pomocy społecznej.
  - b) Wskaźnik zatrudnienia osób niepełnosprawnych.
  - c) Osoby korzystające ze świadczeń pomocy społecznej na 10 tys. ludności.
3. Rynek pracy:
  - a) Współczynnik aktywności zawodowej osób w wieku produkcyjnym.
  - b) Wskaźnik zatrudnienia osób w wieku produkcyjnym.
  - c) Stopa bezrobocia rejestrowanego.
4. Zdrowie:
  - a) Liczba ludności przypadająca na 1 łóżko w szpitalach.
  - b) Liczba ludności przypadająca na 1 lekarza.
  - c) Liczba ludności przypadająca na 1 pielęgniarkę.

Zmiany w realizacji zadań społecznych w latach 1999-2009 według wybranych wskaźników

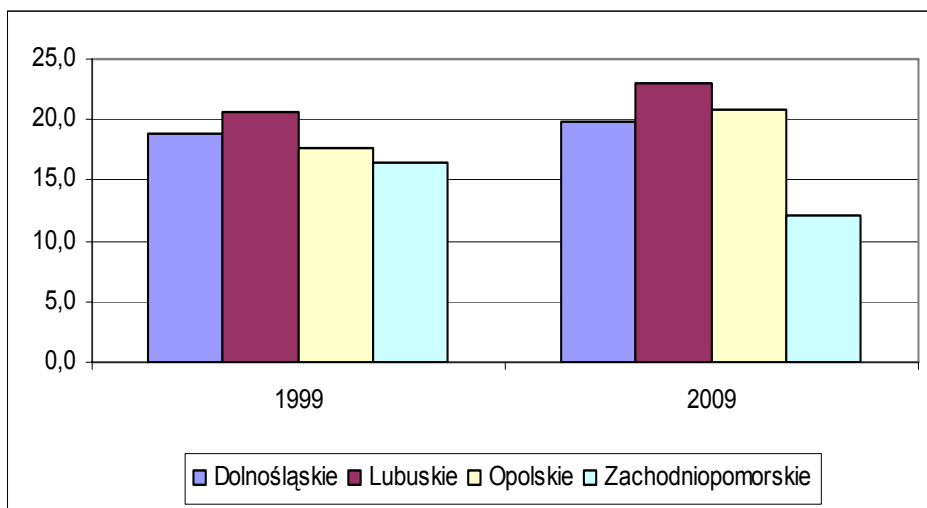
Zmiany wymienionych wskaźników dotyczących edukacji w województwach nadodrzańskich w latach 1999 i 2009 przedstawiono na rysunkach 5-6.

Rys. 6. Liczba dzieci w wieku 3-6 lat na 1 miejsce w przedszkolu

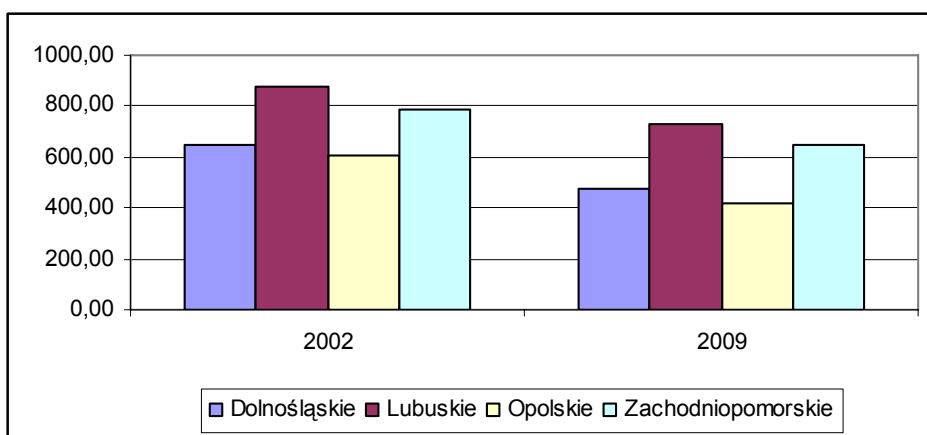
W obszarze zadań edukacyjnych można stwierdzić, że w rozważanym okresie nastąpiła wyraźna poprawa prawie we wszystkich rozpatrywanych kategoriach. Zróznicowany był także charakter zmian wskaźników opisujących realizację zadań z zakresu opieki socjalnej i integracji społecznej.

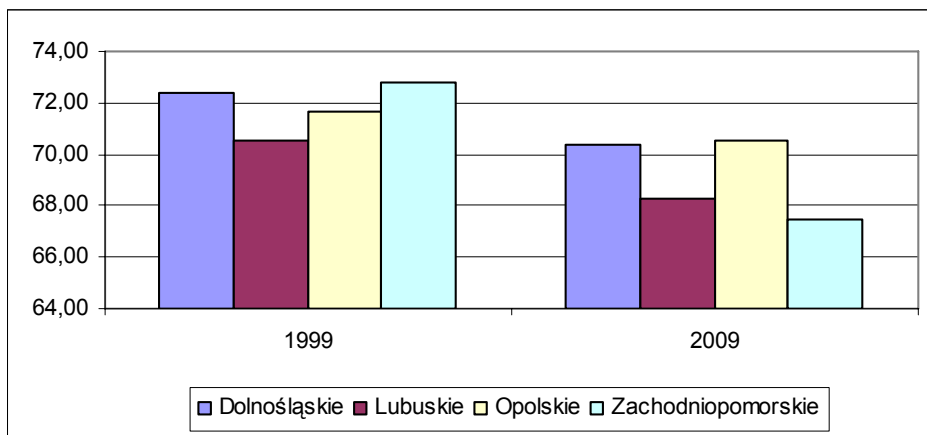
Rys. 7. Wskaźnik zatrudnienia osób niepełnosprawnych

Mimo że utrzymały się, a nawet powiększyły dysproporcje między województwami, we wszystkich województwach zmniejszyła się liczba osób (przypadających na 10 tys. mieszkańców), które były beneficjentami pomocy społecznej (rysunek 8).

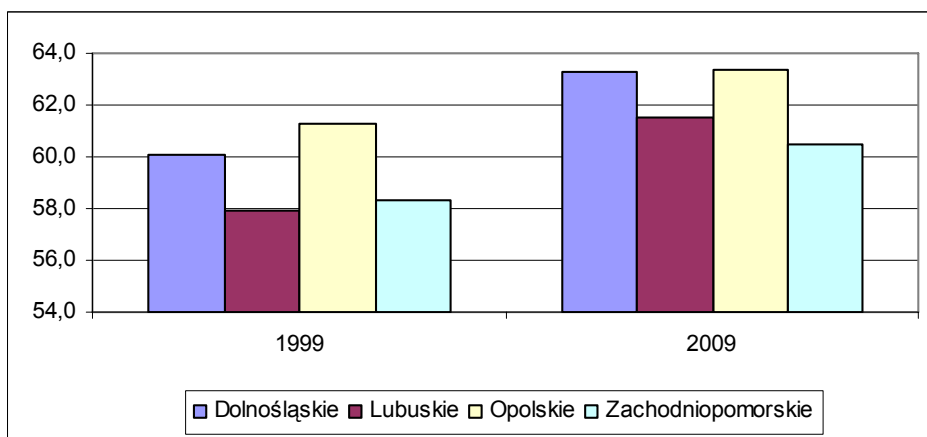

Rys. 8. Osoby korzystające ze świadczeń pomocy społecznej na 10 tys. ludności

Dwa z rozważanych wskaźników opisujących sytuację na rynku pracy wskazują na pozytywne zmiany w tym zakresie. Wzrósł wskaźnik zatrudnienia w analizowanych 4 województwach i zmniejszyła się stopa bezrobocia (rysunki 10 i 11). Przy czym w tym ostatnim przypadku zaobserwowano wyrównanie jej wielkości w poszczególnych obszarach.

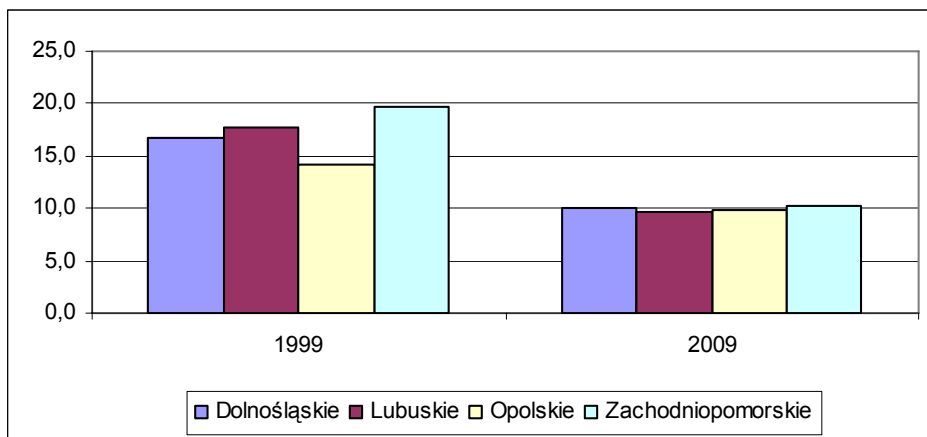

Rys. 9. Współczynnik aktywności zawodowej osób w wieku produkcyjnym

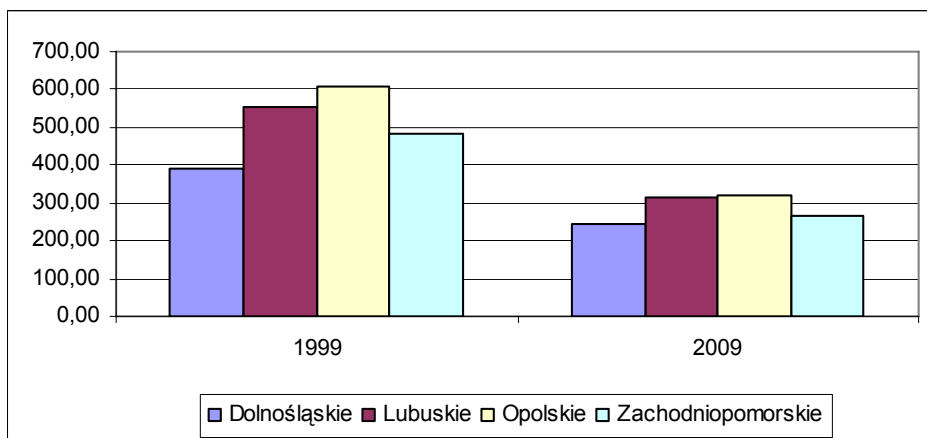

Rys. 10. Wskaźnik zatrudnienia osób w wieku produkcyjnym

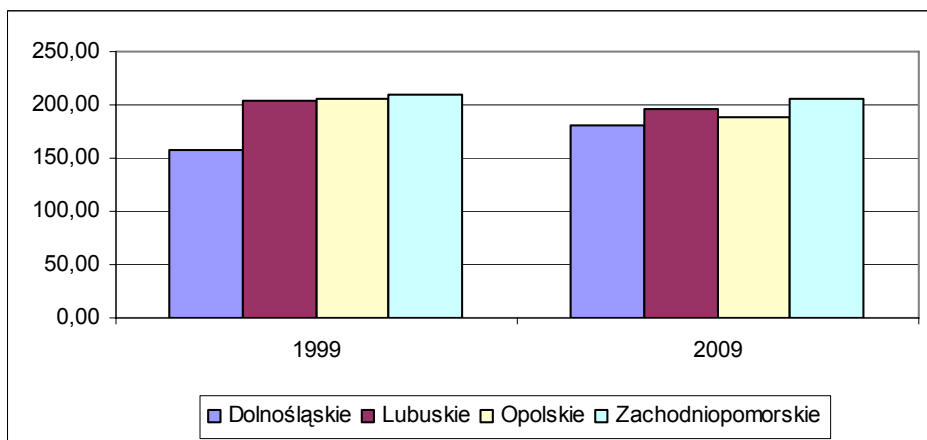
Analizowany okres był czasem korzystnych zmian w „nasyceciu” personelem medycznym w województwach nadodrzańskich. We wszystkich znacznie zmniejszyła się liczba ludności przypadająca na 1 lekarza (rysunek 12). Mniej-sza była poprawa w odniesieniu do opieki pielęgniarskiej (rysunek 13).

Rys. 11. Stopa bezrobocia rejestrowanego

Rys. 12. Liczba ludności przypadająca na 1 lekarza

Rys. 13. Liczba ludności przypadająca na 1 pielęgniarkę

Konkluzje

1. Utrzymująca się dychotomia między potrzebami a ich zaspokojeniem rodzi niebezpieczeństwo petryfikacji przestrzennego zróżnicowania mechanizmów wykluczających coraz większą część społeczności tych regionów.
2. Upodobnianie się profili demograficznych powoduje konieczność konstruowania regionalnych strategii według tych samych ponadregionalnych zasad, co może przeciwdziałać negatywnym skutkom wynikającym z tendencji demograficznych.
3. Brak w strategiach uwypuklonych celów społecznych i aktywnej polityki społecznej tym bardziej przemawia za koniecznością sformułowania na nowo polityki społecznej, zwłaszcza w kontekście zachodzących przemian demograficznych, które bardzo wyraźnie wskazują na potrzebę prowadzenia celowej, skutecznej polityki ludnościowej: prorodzinnej i migracyjnej.

HUMAN FACTOR IN NADODRZE SOCIAL DEVELOPMENT. DEMOGRAPHIC PROFILES OF NADODRZE VOIVODSHIPS. SOCIAL TASKS IN AREA

Summary

The article is devoted to the role of human factor in social development of the region. The human factor has a special meaning for the Nadodrze, because of the uniqueness and distinctiveness of the series of population processes taking place in this area in the years 1946-2035, as well as changing at this time spatial arrangement of Nadodrze voivodships. The particular importance in the construction of social objectives in strategies development (ammendment) for individual regions should have their demographic profiles so the empirical picture of the social situation appropriately enhanced could become the basis for diagnosis, without which the process of economic and social changes can not be properly defined.